

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

B. Kavánová, SLOVENSKÉ OSTROHY NA ÚZEMI ČESKOSLOVENSKA, Studie Archeologického Ústavu Československé Akademie Věd v Brně, R.IV, Praha 1976, ss. 104, tabl. 20.

Autorka w swej pracy zajęła się głównie problematyką ostróg z zaczepami płytkowymi. Jakby po drodze w dwóch krótkich podrozdziałach wspomniała o ostrogach z zaczepami haczykowatymi i oczkowatymi.

We wstępie Kavánová przedstawia w sposób zwięzły stan badań nad zagadnieniem ostróg wczesnośredniowiecznych. Rozdział 2 poświęcony jest technologii produkcji ostróg, które w głównej masie wykonane były z żelaza, choć znane są również egzemplarze z brązu. Te ostatnie w ogromnej większości odlewane były razem z bodźcem. Technika wykonania ostróg żelaznych jest bardziej skomplikowana i ponieważ autorka nie miała możliwości wykonania zdjęć rentgenowskich, wobec tego w wielu wypadkach niemożliwe jest, na podstawie tylko obserwacji gołym okiem powiedzieć coś o technice produkcji. Z tych samych powodów trudne jest stwierdzenie techniki przymocowania zaczepów płytkowych. Przekrój ramion u ostróg starszych jest trójkątny, by w okresie późniejszym poprzez różne warianty przejść do półokrągłego. Kształt bodźców jest bardzo zróżnicowany. Ryty ornament geometryczny znamy dopiero z ostróg o zaczepach oczkowatych. W pełni bogaty ornament (inkrustowanie, platerowanie) występuje dopiero na ostrogach o zaczepach płytkowych. Niektóre z ostróg, jak np. z Kolna, zdobione są granulacją i filigranem na platerowanej powierzchni.

W następnym rozdziale autorka zajęła się typologią ostróg. Materiał, jaki przedstawiła Kavánová, wyznacza zakres chronologiczny pracy, co w praktyce obejmuje okres od VI do początków X w. Przy omawianiu ostróg z zaczepami haczyko-

watymi przyjmuje typologię i chronologię J. Žaka z wyjątkiem grupy III odmiany E i F, gdzie autorka wprowadza własne odmiany E' i F'. Podyktowane jest to tym, że Kavánová przyjmuje na terenie Czechosłowacji wcześniejszy zanik ostróg z zaczepami haczykowatymi i egzemplarze z IX w. są według niej już przeżytkiem, a ich miejsce zajmują ostrogi z zaczepami płytkowymi.

Ostrogi z zaczepami płytkowymi dzieli autorka na 5 typów. Jako podstawę wyróżnienia typu I przyjmuje kilka kryteriów: 1 — ostroga robi masywne wrażenie; 2 — ostroga ma większe (?) rozmiary (średnia długość 15 cm); 3 — ramiona są lekko paraboliczne; 4 — przekrój ramion jest trójkątny z zaokrąglonymi stożkami; 5 — masywny bodziec jest przynitowany; 6 — zaczepy płytkowe są mniejsze, prostokątne lub z lekko zaokrąglonymi rogami z 2 lub 4 nitami i żebrzem w środku wchodzącym na kabłąk; 7 — typowy ornament to inkrustacja pokrywająca całą powierzchnię ostrogi. Powstanie tych ostróg przyjmuje na przełomie VIII/IX w. i okres trwania krótszy niż 50-100 lat. Ostrogi te są produktem rzemieślników wielkomorawskich, inspirowanych z zewnątrz i są one punktem wyjścia dla dalszych typów ostróg na terenie Wielkich Moraw.

Jako wyróżniki typu II ostrogi autorka przyjęła: 1 — kabłąk paraboliczny (różne rozwarcia); 2 — bodziec mały walcowaty albo dwustożkowy, zakończony silnie ściętym stożkiem; 3 — zaczepy płytkowe półokrągłe lub prostokątne, niektóre warianty mają jeden rząd nitów w górnej części. Nity te są zwykle umieszczone w rowku niekiedy wyłożonym miedzią. W obrębie tego typu Kavánová wyróżnia dwa podtypy, wariant A i B, przy czym jak pisze „nie mamy wyznaczonego ściśle wzajemnego stosunku między nimi”. Wariant A poprzedza wariant B, a to z tego powodu, że pierwszy z nich wykazuje więcej cech starszych i ostrogi zalegają w starszych warstwach. Autorka nie podaje jednak żadnych cech charakterystycznych różniących oba warianty. Powstanie wariantu A typu II datuje na czas po pocz. IX w. i występują one jeszcze po poł. IX w. Wariant ten uważa za typową formę starszego i środkowego okresu wielkomorawskiego, z zastrzeżeniem, że mogą one występować jeszcze później. W obrębie wariantu B typu II autorka wyróżnia 3 grupy. Wariant II B 1 charakteryzuje się zaczepami płytkowymi zdobionymi plastyczną dekoracją. Ich chronologię określa przed połową IX w. i przyjmuje przetrwanie jeszcze po 863 r. Wariant II B 2 charakteryzuje się plastyczną dekoracją na zaczepie, kabłąku i bodźcu. Okresu ich występowania autorka nie podaje. Wariant II B 3 charakteryzuje się zdobieniem powierzchni ostróg za pomocą innego materiału. Ich chronologię autorka określa podając przykłady ostróg tej grupy z ok. poł. IX w.

Do ostróg typu III Kavánová zalicza ostrogi wywodzące się z najstarszych ostróg z zaczepami płytkowymi. Autorka nie podaje ogólnej charakterystyki tego typu ostróg, opisując tylko poszczególne egzemplarze. Tak ostroga z grobu 224/51 ze Starego Města posiada bodziec walcowaty zakończony stożkiem i zamocowany w kabłąku przez wzmocnienie nitami. Przy opisie ostrogi z grobu 116/51 ze Starego Města dowiadujemy się, że kształt kabłąka jest romański (*sic?*), bodziec duży, czteroboczny wsadzony w kabłąk, w środkowej części zaczepu płytkowego zaznaczone żeberko i po obu stronach tejsze płytki przymocowane płytki z 3 nitami. Autorka w obrębie typu III wyróżnia warianty A i B. Typ III wariant A datuje na 1 ćwierćwiecze IX w. Trudno jest określić czas występowania wariantu B ostróg tego typu, które to ostrogi są kontynuacją ostróg wariantu A. Kavánová nie podaje jednoznacznej charakterystyki tych wariantów typu III. Stwierdza tylko liczne związki łączące je z typami I i II. W obrębie typu III wyróżnia jeszcze autorka ostrogi „osobliwego kształtu” („zvláštni tvary typu III”).

Ostrogi typu IV powstały na bazie ostróg typu II i z elementami typu III. Charakteryzują się one: 1 — większymi rozmiarami (średnia długość 16,2); 2 — lekkim wykonaniem; 3 — małym bodźcem; 4 — ramiona długie, paraboliczne w kształ-

cie litery U; 5 — zaczepy płytkowe małe różnego kształtu w większości z dwoma, wyjątkowo z jednym albo z trzema nitami i z żebrzem pośrodku płytki. Okres ich trwania przypada na 2 poł. IX w. Ostrogi te Kavánová uważa za typowy wyrób wielkomorawski.

Typ V stanowią ostrogi z szerokimi ramionami. Wśród tych ostróg autorka wydziela 4 warianty. Wariant V A charakteryzuje się równomiernie szerokimi ramionami i nitami na końcach. Wariant V B z wycięciami na ramionach i zaczepami płytkowymi. Wariant V C z wycięciami na ramionach. Wariant V D z plecionką na końcach zwężonych ramion. Przy opisie wariantu V C autorka dodaje, że charakterystyczne dla całego typu V są przynitowane bodźce do kabłąka. Kavánová stwierdza, że jeszcze jest za mało podstaw do podjęcia próby uściślenia chronologii zarówno całego typu, jak i poszczególnych wariantów. W pojedynczych przypadkach może tylko określić ich chronologię na 2 poł. IX w., lub wyróżnić okazy starsze niż datowane na X w. Jednocześnie stwierdza duże podobieństwo ostróg tego typu do ostróg innych typów. Ostrogi typu V uważa ona za wyrób charakterystyczny dla Wielkich Moraw.

Ostatni typ ostróg, które rozpatruje autorka, to okazy z długim bodźcem. Pierwsze znamiona tego typu ostróg widzi ona w obrębie typów II A, II B i IV. Typ ten powstał według Kavánovej na Morawach w ostatnim trzydziestolecu IX w. i szybko rozszerzył się po Europie, szczególnie tam, gdzie istniały po temu odpowiednie podstawy gospodarczo-polityczne.

W ostatnim rozdziale Kavánová rozpatruje społeczne znaczenie ostróg. Za Pleinerm uważa ona, że w IX w. istniała na terenie Moraw grupa wyspecjalizowanych rzemieślników zajmujących się produkcją tego typu przedmiotów, którzy działali wokół większych osad. Na ziemiach polskich i ruskich proces ten zdaniem autorki rozpoczął się znacznie później. Jednocześnie stwierdza, że już w IX w. na terenie Moraw konie specjalnie hodowano dla celów wojskowych. Trudno jest jednak stwierdzić, jakiej rasy były te konie. W zakończeniu tego rozdziału zastanawia się nad społecznym aspektem ostróg. Istnienie silnej drużyny za czasów Świętopelka, która sprawowała władzę wykonawczą nad poddanymi, jak i okazanie swojej siły sąsiadom, wymagało zaakcentowania tego stanu rzeczy i ostroga jest właśnie wyrazem przynależności do odpowiedniej warstwy społecznej.

Na szczególную uwagę zasługuje zestawienie statystyczne, które daje Kavánová na końcu swojej pracy. Podaje tu pełną liczbę ostróg, według typów i miejsca ich znalezienia. I tak, typu I zna autorka 11 egzemplarzy ostróg, typu II — 6, II A — 138, II B — 75 i tu już występuje niekonsekwencja, bo typu II samodzielnie istniejącego w tym zestawieniu nie można doszukać się ani w tekście, ani w zestawieniu tabelarycznym ostróg, gdzie autorka przedstawia przynajmniej jednego reprezentanta każdego typu. Również pewne różnice z tekstem wykazuje zestawienie ostróg typu V, gdzie autorka nie rozbija tego typu na warianty, co uwidoczniła w zestawieniu tabelarycznym.

Znacznie mniejszą liczbę ostróg, niż w zestawieniu statystycznym, podaje Kavánová w zestawieniu tabelarycznym. Tak np. typ II A reprezentowany jest tylko przez 8 egzemplarzy, zaś typ II B (II B 1, II B 2 i II B 3) przez 11 egzemplarzy. Typ V C w zestawieniu tabelarycznym reprezentowany jest przez 3 ostrogi, a typ V D przez jedną. Należy również żałować, że w zestawieniu tabelarycznym zawierającym m. in. rubryki z podaniem analogii, datowaniem analogii, rubryki z innymi przedmiotami znalezionymi z ostrogami i analogiami do nich zabrakło miejsca dla spraw tak istotnych, jak: technika wykonania ostróg, ich plastycznego wystroju, kształtu ramion, czy podania wymiarów. Również z chronologią poszczególnych typów i wariantów autorka nie zawsze mogła sobie poradzić i w efekcie chronologia ta jest mało zrozumiała szczególnie dla obcokrajowców. Tak więc w typie II B 2 za jedyne wyznaczniki chronologiczne uważa brak tych ostróg w najmłod-

szych grobach na cmentarzysku w Břeclav-Pohansko i zaleganie grobu z ostrogą typu II B 1 pod grobem z ostrogą typu II B 2. Podobnie jest z ostrogami typów V A (wyznacznikiem chronologicznym jest ich współwystępowanie z blaszanymi guzami), V C i V D.

Materiał, jaki przedstawiła nam Kavánová, pochodzi głównie z cmentarzysk. W ani jednym wypadku autorka nie wspomina o ilości ostróg występujących w jednym grobie. Wydaje się, że problem ilości ostróg w jednym grobie ma duże znaczenie dla spraw określenia pozycji społecznej posiadacza ostróg.

Przy prezentowaniu materiału ilustracyjnego autorka nie podaje wszystkich wariantów, czy raczej nie podaje w objaśnieniu do ilustracji pełnych danych — typ, wariant, i grupa. Tak np. na tabl. VII, ryc. 5 podana jest dokumentacja trzech zaczepów płytkowych. Z objaśnień do ilustracji dowiadujemy się, że jest to typ II B i jest to ostroga z Mikulčyc z grobu 245/II. Należy tu przypomnieć, że takiego typu nie wydziela Kavánová w tekście i rozpatruje tylko typy II B 1, II B 2 i II B 3. W zestawieniu tabelarycznym również tej ostrogi nie uwzględniono.

Reasumując dostaliśmy pracę w znacznym stopniu niedopracowaną, wykazującą duże luki. Fakt przenikania jednych typów do drugich, co stwierdza sama autorka, jak i trudności z określeniem chronologii niektórych wariantów sprawia, że praca ta jest niestety mało przydatna i należy traktować ją z dużą dozą ostrożności.

Marian Głosek

Dr. KAVÁNOVÁ, MARIAN: *STUDIE K VĚSTĚNÍM PRŮPRAVĚM ZE ŽELEZA ZE STARŠÍHO BRONZOVÉHO VEKU V BŘECLAVSKÉM ÚSTĚVNÍM, „Archeologia polska”, 8, 1974, Bratislava 1975, 1, 225-228, 228 str.*

Archiw Dr. Mariány Kavánové jest bardzo przyjemną, jeśli nie bezinteresowną, a przede wszystkim bardzo ciekawą i wartościową publikacją, która w sposób jasny i przystępny przedstawia wyniki badań nad żelaznymi przedmiotami z grobów z ostrogami z Mikulčyc. W pracy tej autorka przedstawia wyniki badań nad żelaznymi przedmiotami z grobów z ostrogami z Mikulčyc, które zostały wykonane w latach 1968-1970. W pracy tej autorka przedstawia wyniki badań nad żelaznymi przedmiotami z grobów z ostrogami z Mikulčyc, które zostały wykonane w latach 1968-1970. W pracy tej autorka przedstawia wyniki badań nad żelaznymi przedmiotami z grobów z ostrogami z Mikulčyc, które zostały wykonane w latach 1968-1970.

Archiw Dr. Mariány Kavánové jest bardzo przyjemną, jeśli nie bezinteresowną, a przede wszystkim bardzo ciekawą i wartościową publikacją, która w sposób jasny i przystępny przedstawia wyniki badań nad żelaznymi przedmiotami z grobów z ostrogami z Mikulčyc. W pracy tej autorka przedstawia wyniki badań nad żelaznymi przedmiotami z grobów z ostrogami z Mikulčyc, które zostały wykonane w latach 1968-1970. W pracy tej autorka przedstawia wyniki badań nad żelaznymi przedmiotami z grobów z ostrogami z Mikulčyc, które zostały wykonane w latach 1968-1970. W pracy tej autorka przedstawia wyniki badań nad żelaznymi przedmiotami z grobów z ostrogami z Mikulčyc, które zostały wykonane w latach 1968-1970.